

Az egyetemek falai között egyébként is nehezen tör utat magának az interdiszciplinaritás. Így hát másfajta szervezetek – főként angol nyelvű szakfolyóirat-kiadók, kollokviumokat és konferenciákat szervező társaságok, egyetemeken belüli tanszékek és egyre növekvő számban a magániskolák – próbálnak e gondolat és következtetésekkel az információtudomány számára is tudományos és társadalmi státust teremteni.

Egy tudományág kifejlesztése feltételezi a megfelelő szakembergárda kiképzését. Az információtudomány esetében kétféle, más-más célt szolgáló posztgraduális képzésről beszélhetünk. Egyrészt van a többéves kutatómunkán keresztül megvalósuló képzés. Ez tudományos fokozat elnyerésével zárul. Másrészt van egy egyetemi végzettséget követő, egy éven át tartó képzés, amely gyakorlati szakismereteket nyújt.

A képzés módszerei sem megnyugtatóak. A hagyományos egyetemi képzés kevés önállóságot nyújt a hallgatóknak. A nem hagyományos viszont

annyira technológiai jellegű, hogy az elmélet óhatatlanul háttérbe szorul.

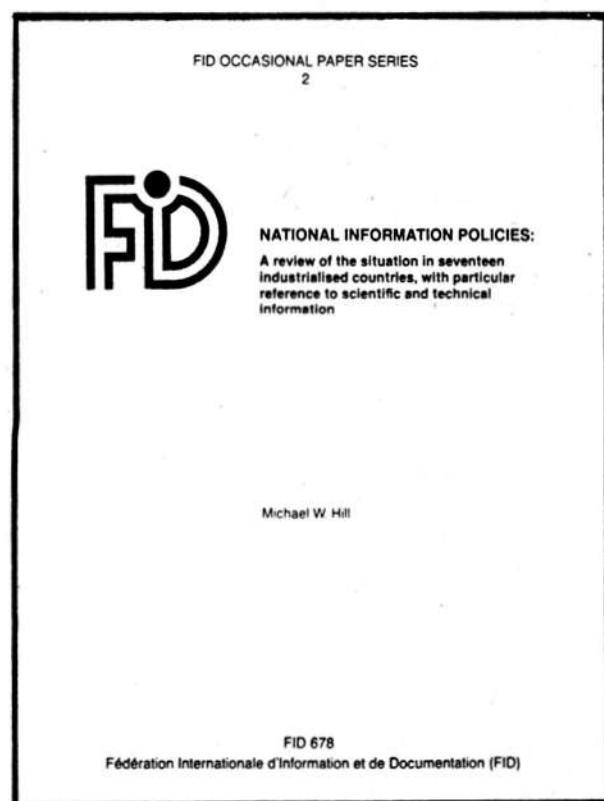
A megfelelő szakembergárdán kívül egy-egy tudományos diszciplína kifejlesztéséhez és ápolásához szükség van arra is, hogy a szakemberek kreativitása és termelékenysége folyamatos ösztönzéseket kapjon. A kutatói státusnak társadalmi megbecsülést kell biztosítani.

Ha egyszer – s van rá remény – megszületik a belátás, hogy elméleti-tudományos megalapozottság nélkül az információs ipar sem fejlődhetik kellőképpen, a kedvezőtlen helyzet felszámolása érdekében a következő lépést az illetékes hatóságoknak, gyároknak, tudományos társaságoknak és szakmai egyesületeknek egymással vállaltva kell megtenniük.

/LE COADIC, Y.: Une politique scientifique pour l'information. = Documentaliste, 26. köt. 2. sz. 1989. p. 59–64./

(Káldorné Soós Éva,

## Információpolitika 17 országban



HILL, M. W.: National information policies: A review of the situation in seventeen industrialised countries, with particular reference to scientific and technical information. The Hague, FID, 1989. 107 p. FID Occasional Paper Series 2.

A FID Occasional Paper Series 2. számaként jelent meg 1989-ben Michael W. Hill összeállítása 17 iparosodott ország nemzeti információpolitikájáról (IP). Érdemes felsorolni ezeket az országokat, hiszen más-más társadalmi, gazdasági, kulturális környezet jellemzi őket: Ausztrália, Ausztria, Kanada, Csehszlovákia, Dánia, Finnország, Franciaország, NSZK, Magyarország, Japán, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Spanyolország, Anglia, USA, Szovjetunió. A felmérés alapjául hivatalos dokumentumok, illetékes szervek publikációi, kérdőívekre adott válaszok és személyes interjúk szolgáltak. Bár a kiadó is, a szerző is óva int attól, hogy bárki szentírásnak vegye mindazt, ami e kiadványban szerepel, mégis jó kiindulópontot jelent ez az összehasonlító vizsgálódás a téma további feltárásához. A leghasznosabb talán az lesz, ha a fejezetek rendjében röviden elmondjuk, mi várható ettől a publikációtól.

Az 1. fejezet arra mutat rá, hogy magát a fogalmat, a tudományos és műszaki információt (TMI) eltérően értelmezik az egyes országokban, s az IP határait is más- és másképpen vonják meg. A társadalom- és a humán tudományok, a pénzügyi és gazdasági adatok, a népszerűsítő jellegű információ stb. be-, ill. kizárása országonként változik. Ugyancsak többféle szakkifejezéssel illetik az e területen folytatott tevékenységeket.

A 2. fejezet felsorolja az aktuális problémákat, amelyekkel a nemzeti IP-k birkóznak. Ilyenek a köz- és magánszféra által nyújtott szolgáltatások közötti egyensúly, az információhoz való hozzáférés szabadsága, a személyes adatok kezelése, a közzétett

információ erkölcsi és politikai határai, a gazdasági és társadalmi kihatások, a szerzői jog, s általában a jogi rendezés kérdései, a határokat átszelő adatáramlás, a szakemberképzés és -újraképzés.

A 3. fejezet azokat a *főbb lépéseket* írja le, amelyeket az egyes országok IP-je az utóbbi évtizedekben megtett. Ezek között információpolitikai koncepciók elfogadása, információs intézmények alapítása, szolgáltatások megindítása szerepel.

A 4. fejezet áttekintést nyújt arról, hogy az IP-ért való *felelősség* kérdését mely országban milyen formában oldották meg. Van, ahol egy minisztériumra vagy kormányhivatalra bízta, máshol több miniszter között oszlik meg, sőt – pl. Franciaországban – a miniszterelnökre, ill. a minisztertanácsra tartozik.

Az 5. fejezet azzal foglalkozik, hogy a TMI egyes *szektoraiért* viselt felelősség hogyan oszlik meg a különböző szervek és szervezetek között. A felmérés ilyen szektoroknak minősítette a könyvtárakat (beleértve a nagyobb közművelődési könyvtárakat is), az információs technológiát, a távközlést, a szerzői jogvédelmet és az információs szakemberek képzését.

A 6. fejezet a *TMI további szektorait*, ill. az értük felelősséget viselő szerveket tekinti át. Megállapítja, hogy általában az orvostudomány és a mezőgazdasági (élelmiszeripari) területnek a TMI részeként vagy attól függetlenül önálló az információs politikája. Sok helyütt minden miniszter felelős az általa irányított terület információs ügyeiért. A szabadalmi és szabványügyi információ a TMI sajátos szektorát jelenti.

A 7. fejezet a *dokumentációs, információelemző központokról* és más, *speciális információs központokról* megállapítja, hogy az iparosodott országok az 50-es 60-as és 70-es években már létrehozták e szervezeteket, s úgy látszik, újabbak alapítására már nem törekcsenek. A jelenlegi infrastruktúra – rugalmas idomulással – képes megfelelni az újonnan jelentkező követelményeknek is.

A 8. fejezet a kormányzatból alakult, vagy mellette működő *koordináló és tanácsadó testületekkel* foglalkozik. A megoldások változatosak; minket talán a hazánkra vonatkozó megjegyzés érdekelhet: "Úgy látszik, Magyarországon jelenleg nem létezik speciális koordinációs mechanizmus."

A 9. fejezet rámutat arra, hogy a *kutatás és fejlesztés* az IP kialakításának és a gyakorlatba való átültetésének a sarkköve. A kutatások a felsőoktatási és kutatóintézetekben folynak, számos helyen központi, állami támogatással, amelyből a magánszektoroknak és egyéni kutatóknak is jut. Állandó és ad hoc tanácsadó bizottságok segítik a kutatási témák kitűzését, a támogatások odaítélését. Itt sajnáló módon nem találkozunk Magyarországnak nevével.

A 10. fejezet foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az egyes országokban *hogyan* és milyen formában *teszik közzé* az IP-vel kapcsolatos anyagokat. Törvények, állásfoglalások, jelentések, sajtóközlemények, kiadványok stb. szolgálják azt a célt, hogy az érdekeltek tudomására jussanak a politikai javaslatok és döntések.

A 11. fejezet országonként ismerteti, hogy mi történt és történik az *IP megvalósítása* érdekében. A legkevesebbet Magyarországról mondja, bár lehetséges, hogy ez az adatszolgáltatás hibája.

A 12. fejezet az *információpiaccal* és a szolgáltatásokért szedett *térítéssel* foglalkozik. Ide olyan kérdések tartoznak, mint pl. a potenciális használók köre, az információigények, a szolgáltatások, az ármegállapítás stb. Növekvő szerepet kap az információszolgáltatások privatizálása is. Minden vizsgált ország a könyvtárhasználat ingyenességének alapelveit vallja, de nem valamennyi szolgáltatását. Egyébként megállapítható, hogy az információ marketingje viszonylag kezdeti szakaszban van, különösen a kereskedelmi vállalatok gyakorlatához képest.

A 13. fejezet rámutat arra, hogy azok a szervezetek, amelyeket az IP-vel kapcsolatos feladatok elvégzésével bíztak meg, az idők folyamán *változásokon* mennek át, megszűnnek, fuzionálnak, funkcióikat más szervezetek adják át stb. a körülmények változásainak következtében. Ezt a természetes folyamatot megkönnyíti, ha az egész rendszer kellőképpen flexibilis.

A 14. fejezetben szerepelnek azok a *regionális szervezetek*, amelyek fontosak a TMI és a nemzeti IP-k szempontjából. Ezek közé tartozik az Európai Közösségek Bizottságának XIII. főigazgatósága, amelynek illetékességébe a távközlés, az innováció és az információiparok esnek. 1969-ben alakult meg a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (Moszkva) a KGST-országok közös erőfeszítésével. A NORDINFO-t 1976-ban alapították az északi országok. Említést érdemelnek az OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) információpolitikai csoportjának a tagországok IP-jét illető, segítő szándékkal lefolytatott vizsgálódásai, valamint az ún. Glenerin Deklaráció, amelyet az Institute for Research on Public Policy of Canada (később a Canada Institute of Scientific and Technical Information és a Department of Communications of the Government of Canada is részt vállalt az akcióból), a British Library és a National Council on Libraries and Information Science (USA) adott ki, s amely nyolc fontos javaslatot tartalmaz az érintett országok hivatalos szervei számára az információforrásokról, a távközlésről, a szerzői jogról, az információ társadalmi jelentőségéről, az állami IP szerepéről.

Az utolsó, 15. fejezet *összefoglalja* az előzőekben kifejtetteket, s érdekes összehasonlításokat tesz az egyes országok IP-je és információs gyakorlata között. Megállapítja, hogy az információs szektor megközelítésében különböző szempontok érvényesülnek, a hat legfontosabb a következő: a természettudományi terület igényei, az új technológia lehetőségei (amelyek közvetlenül a munkahelyekre juttatják el az információt), a piackutatás és az egész világra kiterjedő adathálózatok, a rohamos műszaki fejlődés és a korszerű technológia információs alkalmazása, a hagyományos információszolgáltatások és a tömegkommunikációs eszközök viszonya, végül a társada-

lom növekvő információigényei és az információ társadalomellenes felhasználásának ellentmondása. Megvizsgálja, hogy országról országra miképpen alakul a könyvtári terület és az IP különféle szektorainak kapcsolata. Megállapítható, hogy az iparosított országokban az IP néhány alapelve általánosan elfogadott, rögzített vagy sem ezeket írott dokumentumok. Az IP az információs területek igen széles körére terjedhet ki, s bár az illetékesség határainak megvonása az érdekelt szervekre hárul, néhány közös vonás mégis látható. Így különbség mutatkozik a szakmai információs terület és a tömegkommunikáció között (noha a határokat éppen a fejlett technika kezdi ki), a politikai koncepciók egyre inkább a használókra és a technológiára orientálódnak, meghatározó szerepet játszanak a nemzeti sajátosságok (pl. a nyomtatott és az elektronikus publikációkra helyezett hangsúlyok), az információs terület szakembereinek képzését általában a megszokott mechanizmusra bízják (kivéve a számítógépesítést, ahová mind több hallgatót igyekeznek irányítani), s végül a

legtöbb országban az információra fordított hivatalos kiadások csökkennek akár tudatos politikai döntés, akár gazdasági nehézségek miatt (ez a tendencia mindenképpen a magánszektor és az információpiac erősödéséhez vezet).

A kiadvány több függelékkel tartalmaz. Így a rövidítések és akronimák feloldásán, valamint az irodalmi hivatkozások jegyzékén kívül egy meglehetősen kiegyensúlyozatlan bibliográfiát (ez inkább a közreműködők lelkét látszik terhelni, semmint az összeállítóét), melynek leghasznosabb két alfejezete a cseh szlovák, ill. a francia irodalmat tartalmazza V. Štefánik, ill. Jean Meyriat szerkesztésében. Külön lista sorolja fel az egyes országokból közreműködők nevét (magyar részről Lázár Péter és Vásárhelyi Pál). Végezetül megkapjuk a felmérésben megemlített intézmények címeit és a szétküldött kérdőív szövegét.

**Papp István**

(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)

## A folyóiratok árkérdései – párbeszéd könyvtárosok és kiadók között

Kiadók, könyvtárak, előfizetési ügynökségek és egyetemek képviselői számára rendeztek közös szemináriumokat az Amerikai Könyvtáros Egyesület (*American Library Association*) 1988. évi konferenciáján (július 9–12., New Orleans, Louisiana). Az első szekcióban a *folyóiratárak* jelenlegi, a másodikban a jövőbeni helyzetét vitatták meg. Az előadók között a Faxon Company, a Springer Verlag, a Pergamon Press, a Elsevier Science Publishing Company, az American Chemical Society, valamint néhány louisianai, arizonai és nebraskai egyetem jeles személyiségei szerepeltek.

A kulcskérdés, amelyet a könyvtárosoknak, a kiadóknak és a kereskedőknek egyaránt föl kell tenniük: mi szolgálja legjobban az olvasót és a szerzőt, valamint a köztük létesítendő kapcsolatokat és a kapcsolatokat elősegítő intézményeket? Az árákról folytatott eszmecsereben éppen a kiadványok értéke az, amit alaposan meg kell vizsgálni.

A Faxon két felmérést készített el, az egyiket a *könyvtári profilok*, a másikat pedig a *kiadói profilok* témaköréből. A szemináriumon e két felmérés néhány érdekes eredményéről számoltak be.

Az 1989-re tervezett folyóiratár-emelések – az ár százalékában kifejezve – a legmagasabbak az USA nem profitorientált kiadójánál, a legalacsonyabbak az európai profitorientált kiadóknál voltak. A legtöbb új kiadvány a tudományok területén jelent meg, s a megkérdezett kiadóknak csupán 5%-a tervezi folyóiratai megszüntetését. Egyes kiadók olyan rendszereket fejlesztenek ki, amelyek online rendelést és teljes szövegkérdezést tesznek lehetővé.

A könyvtárosok véleménye szerint természetesen a kiadók felelősek a folyóiratok magas áráért, de a megkérdezettek 46%-ának az a véleménye, hogy a kiadóknak még így sem indokolatlanul nagy a nyeresége. Bár a felmérésben részt vevő 471 (akadémiai, közgazdasági, műszaki, orvosi és egyéb) könyvtár közül csak néhány adott választ az 1989-es költségvetéssel kapcsolatos kérdésekre, az kiderült, hogy a költségvetés alapos megnyirbálását csak kevesen tervezik, sőt, legtöbbjüknél a folyóirat-állomány növelése is valószínű. A költségek csökkentése érdekében a könyvtárak társulások létrehozását, az automatizálás fokozottabb bevezetését igénylik. Érdekes, hogy a könyvtárosok még kevéssé bíznak az új online rendszerekben. A megkérdezett könyvtáraknak csak egyharmada növeli az online-ra fordítható költségkeretét 10%-kal vagy többel, a CD-ROM-ra fordíthatót csak egynegyedük.

A fent említett felmérések egyik legpozitívabb eredménye az, hogy rávilágítottak a *kiadók és a könyvtárak* közötti együttműködés fokozásának szükségességére. Kiemelték, hogy a szerző és az olvasó között a könyvtáros az a közvetítő személy, akinek egyaránt tisztában kell lennie a kiadó tevékenységével és az olvasó igényeivel.

A piacon sok kiadó tevékenykedik, és aszerint ítélik meg, hogy milyen a kiadványai színvonala. A könyvtárak tehát az árak mellett figyeljenek a folyóiratok értékére, minőségére és használhatóságára is. A kiadóknak, hogy elsőrendű anyagot állítsanak elő, kockáztatniuk kell, akár egy-egy lap életre hívásával,